

גדולי הרוח והיצירה בעם היהודי

עורך הסדרה: משה אידל

המערכת:

משה אידל, זאב הרוי, מרים פרנקל, יוסף קפלן

העורך הראשון: אביעזר רביצקי

עיצוב הסידרה: אלי חרומוב

יצחק י' מלמד

ברוך שפינוזה

מרכז זלמן שזר
לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

Yitzhak Y. Melamed BARUCH SPINOZA

עריכה לשונית: הדס אחיטוב
מנהל ההוצאה לאור: עזרא ברום
עורך ראשי: יחזקאל חובב
עיצוב ועימוד: אלי חרומוב
הפקה והבאה לדפוס: נעה גרינולד-עסיס

ספר זה יצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט
מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

מפעל הפיס

מסת"ב 978-965-227-398-7
Catalogue No. 185-1130

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר
לחקר תולדות העם היהודי, ירושלים תשפ"ד 2024

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה
ובשום אופן, אלקטרוני או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת
אישור בכתב מהמוציא לאור.

הדפסה: דפוס פרינטיב, ירושלים

תוכן העניינים

- 9 'לא ללעוג, לא לקונן, אלא להבין': מכתב אל הקוראים

שער ראשון: ימי חייו של שפינוזה

- 17 פרק ראשון: הקהילה היהודית באמסטרדם וילדותו של שפינוזה
25 פרק שני: החרם
39 פרק שלישי: חיי שפינוזה אחר עזיבתו את הקהילה היהודית

שער שני: הגותו המוקדמת

- 55 פרק רביעי: הכתבים המוקדמים של שפינוזה
67 פרק חמישי: 'המאמר התיאולוגי-מדיני'

שער שלישי: 'האתיקה'

- 85 פרק שישי: המבנה הגיאומטרי של 'האתיקה'
95 פרק שביעי: האל של שפינוזה: חלק א' של 'האתיקה'
105 פרק שמיני: טבע הנפש האנושית ומקורה: חלק ב' של 'האתיקה'
113 פרק תשיעי: פסיכולוגיה ומוסר: חלקים ג' ו-ד' של 'האתיקה'
123 פרק עשירי: נצח, גאולה וחירות: חלק ה' של 'האתיקה'

שער רביעי: שנים אחרונות, יחסו לקבלה והשפעתו לדורות

- פרק אחד-עשר: החיבורים האחרונים של שפינוזה:
131 'המאמר המדיני' ו'תקציר הדקדוק העברי'
139 פרק שנים-עשר: שפינוזה והקבלה: חידה ופשרה
151 פרק שלושה-עשר: השפעת הפילוסופיה של שפינוזה

- 165 אחרית דבר
167 ספרות משנה מומלצת
168 הערות
173 ביבליוגרפיה ורשימת קיצורים
179 מפתח

לזכר אמי מורתי, סופי מלמד-ברא"ז
תר"צ-תשפ"ד

'ויפגע במקום' – רב הונא בשם ר' אמי אמר, מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום? שהוא מקומו של עולם, ואין מקומו עולמו (בראשית רבה, סח, ט)

רק טיפשות וזדון יכולים להצדיק את כינוי התורה הזאת 'אתאיסטית'. מעולם לא דיבר אדם באופן נשגב יותר ביחס לאלוהות מאשר שפינוזה (היינה, דת ופילוסופיה בגרמניה, עמ' 51)

‘לא ללעוג, לא לקונן, אלא להבין’

מכתב אל הקוראים

בין מגוון דמויותיו של ‘אורח נטה ללון’, הרומן שפרסם ש”י עגנון ערב מלחמת העולם השנייה, נגעה ללבי במיוחד דמותו של לייבטשי בודינהויו שאותו תיאר עגנון כך: ‘חדרו קטן ומתוקן, ובו שולחן ומיטה וכסא ומנורה קטנה, ותמונת משה רבינו תלויה על הכותל ושני לוחות בידו וכתוב בהם מאל”ף עד יו”ד באותיות רומיות, ושתי קרנות הוד יוצאות מראשו. ועל השולחן שני ספרים פתוחים, אחד חומש, ואחד שירי שילר להבדיל¹. לייבטשי, יהודי של צורה, אדם צנוע וירא אלוהים, חי חיי עיון המסתפקים במועט, בדומה לתלמידי חכמים ומעט פילוסופים. כאשר פונה אליו המספר, ספק שואל: ‘הרי אתה חי כפילוסוף’, משיב לייבטשי:

מה פילוסוף אני אם לא הגעתי למדה אחת ממדות הפילוסופיא. שפינוזה מלמדנו לא לצחוק, לא לבכות, לא להתפעל, אלא להבין, וכי יכולני לומר שאני מקיים את דבריו, חוץ מן הצחוק. אבל בשאר המידות אדוני היקר הריני עברייני גמור ולא זכיתי לקיים אפילו מקצת מועט. הרי הוא אומר לא לבכות, והיאך לא אבכה, כשהצרות מכתירות אותנו... כיוצא בזה לעניין התפעלות. כלום אפשר שלא להתפעל שאני רואה עין בעין שאלקי ממעל מטה חסדו עלי, עלי שפל רוח תולעת ולא איש, ונותן בי רוח יתירה ושולח לי חרוזים לכל פסוק ופסוק שבתורה, חוץ ממה שאני מתפעל מדברי התורה עצמם, שניתנו מפי הגבורה.²

צניעותו וכנותו של לייבטשי מאפשרות לו לא לשאת פנים לאיש – לא לעצמו, לא ל'פילוסוף הנשגב' (שפינוזה), ואף לא לקונו. כיוון שכך, קושיותיו נוקבות עד תהום.

כפי שנראה בפרק האחרון של ספרנו זה, עגנון, בדומה לניטשה, ראה בהבטחת שפינוזה 'לא ללעוג למעשי האדם, לא לקונן עליהם, לא לקללם, רק לנסות להבינם' – מעין סיכום בועיר־אנפין של מחשבתו. בספר הנוכחי אבקש לפסוע בעקבות שפינוזה (וגם בעקבות לייבטשי בודינהויו) ואנסה, יחד עם קוראיי, להבין את טענותיו העיקריות של שפינוזה כפי שהן מוצגות במכלול ספריו. מטרה זו שאני מנסה להשיג אינה קלה כל עיקר, כיוון שבשלוש מאות השנים ויותר שחלפו מאז מותו, נוכסה דמותו של שפינוזה לצרכים אידאולוגיים, לעתים רבות אף על ידי אידאולוגיות הפוכות. גם אני איני חף מעמדות פוליטיות ואידאולוגיות, אולם כל אותן קריאות בשפינוזה, שהפכו אותו ל'יהודי החילוני הראשון', ל'מבשר הנאורות', 'אתאיסט', 'מטריאליסט', 'הציוני הראשון', וכיוצא באלה, הן קריאות שביסודן עומד הניסיון 'לביית' את אותה חיה פילוסופית מוזהר ופראית ששמה שפינוזה. הקריאות האידאולוגיות של כתביו הן לרוב קריאות גסות ופופוליסטיות, שמתעלמות ממורכבות מחשבתו הפילוסופית וממקוריותה. למרביתן יש צד מסוים של אמת, אולם הן אינן מעוניינות כלל להציג את רוחב מחשבתו וייחודה, אלא לספק מעין גרסה קלה ונוחה לעיכול שלה, שאותה אפשר לתרגם בנקל לשאלות אקטואליות של ימינו. אני מבין לחלוטין את הפיתוי בבקשת התרגום האקטואלי למחשבת שפינוזה, אבל ברשותכם, קוראים יקרים, אבקש לחשוב על קריאת ספר זה כעל בישול איטי, אולי אפילו איטי מאוד, ולא כעל מזון מהיר.

בשונה ממרבית ספרי המבוא לשפינוזה, אינני מעוניין להביא את קוראיי לכלל החלטה פסוקה בשאלה 'מה היה שפינוזה אומר על-'. במקום זאת, אנסה להעניק להם כלים שיקלו עליהם ללמוד את כתבי שפינוזה בעצמם. שלושת הפרקים הראשונים של הספר עוסקים בפרשת חייו של שפינוזה: ילדותו וחינוכו, החרם, וקורותיו אחר עזיבתו את הקהילה היהודית-פורטוגזית בהולנד. יתר הפרקים, שהם לבו של הספר, מתמקדים כל אחד ביחידת טקסט אחת מכתבי שפינוזה, כאשר בכל פרק אנסה להציג את מטרת חיבורו של אותו טקסט, מבחר מטענותיו המרכזיות, וכן מעט מן הבעיות הפילוסופיות והפרשניות העולות ממנו. הקוראים מוזמנים להרחיב את לימודם, בחינת 'איך זיל גמור', על ידי עיון בכתבי שפינוזה ובספרות המשנה שתוזכר.

בשלושת העשורים האחרונים התפתח המחקר על שפינוזה באורח יוצא דופן. למזלי, זכיתי להיות חלק מאותו גל של מחקר חדש שמציג את מחשבת שפינוזה (בעיקר המטפיזיקה, אבל לאחרונה גם הפילוסופיה הפוליטית) באופן מדויק הרבה יותר מדורות קודמים. כולי תקווה שמגמה זו תימשך, כך שגם בעתיד הקרוב יישן מפני חדש' יוציא, וזו סיבה נוספת לתת בידי הקוראים חיבור שהוא יותר בגדר הזמנה לקריאה והתמודדות עצמית עם הטקסט של שפינוזה, ופחות סיכום של שיטה גמורה וסדורה. אם תרצו, ראו בחיבור זה מעין הזמנה צנועה לקחת חלק בפרשנות שפינוזה ובחקר מחשבתו. תוך כדי הצגת הדברים לא אוכל, כמובן, להימנע מלהציע את פרשנותי שלי לשפינוזה – פרשנות שללא ספק יחלקו עליה רבים – וקוראות וקוראי הספר שזמנם בידם, מוזמנים לבחון את טענותיי ולהגיע למסקנותיהם שלהם.

מרבית כתביו של שפינוזה תורגמו לעברית, אולם הם תורגמו בידי מתרגמים שונים וכתוצאה מכך, מונחים מרכזיים בכתביו תורגמו באופן שונה. בשלושה עשר הפרקים להלן נפגוש לא מעט ציטוטים מכתבי שפינוזה וכדי להקל על הבנתם, השתדלתי להשתמש בתרגומים המצויים תוך התאמתם לעברית עדכנית ובתוספת מעט תיקוני תרגום לצורך עקביות במינוח, האחדה וכדומה. ההפניות והציטוטים מכתבי שפינוזה מתייחסים, בדרך כלל, למספרי העמודים בתרגומים העבריים המצויים כיום. במספר מקומות כללתי הפניות למהדורה הביקורתית של כתבי שפינוזה של קארל גבהרדט (Carl Gebhardt), לפי כרך, עמוד ושורה במהדורה זו. כך למשל, I/234/35 היא הפניה לכרך הראשון,

עמ' 234, שורה 35 במהדורה הביקורתית של גבהרדט.⁴ ביחס לספרו המרכזי של שפינוזה, 'אתיקה' (או 'תורת המידות'), העדפתי להשתמש בתרגום של קלצקין מ-1924, מכיוון שזהו תרגום מופת, מדויק לאין ערוך ממתחריו. ואולם, כמה מחידושי הלשון של קלצקין לא תפסו, וכיוון שכך, עדכנתי אותו בכמה מקומות.

יחסו של שפינוזה ליהדות (וליהודים), בדומה למאפיינים אחרים בשיטתו, נתון במחלוקת חריפה. גם כאן, השתדלתי ללכת בדרכו של לייבטשי בודינהוויז ולא לשאת פנים לאיש: לא לשפינוזה, לא למבקריו ואף לא לשונאיו. את פרשנותי השתדלתי לתקף על ידי הסתמכות על הטקסט בלבד, גם כאשר התמונה העולה ממנו שונה למדי מן הדימוי המצוי במחנה זה או אחר.

ספר זה חב חוב גדול של הוקרה לאנשים רבים. מעין אבינירי-רבהון, מנהלת ההוצאה של מרכז זלמן שזר, הזמינה ממני את הספר וכעבור זמן נכנסה לנעליה חיה פזיכה, שלה אני חב חוב גדול על סבלנותה ונחישותה כאחת. נדיבותו של עזרא ברום, מנהל ההוצאה בשלבי ההפקה האחרונים של הספר, תרמה רבות להשלמת המלאכה. הדס אחיטוב, עורכת הלשון של הספר, היטיבה ביד אומן את שפתי שלי. אילולא הם, ספק אם היה הספר רואה אור.

מורי ורבי פרופסור זאב הרוי שימש לי דוגמת מופת באופנים רבים. ספרו שלו בסדרת 'גדולי היצירה של העם היהודי', על חסדאי קרשקש, שימש עבורי מודל לספר שמצליח לחבר נגישות לקהל הרחב עם מחקר רציני ומעמיק (אם הצלחתי לעמוד ביעדים אלו, ישפטו הקוראים). אני חב לפרופ' הרוי חוב גדול על האופן שבו פתח בפניי את עולמה של הפילוסופיה היהודית הימנימימית, ואת עולמו של קרשקש בפרט. רוחב דעת, דייקנות, נדיבותו ומקוריותו אינם בגדר חזון נפרץ, כל אחד כשלעצמו, קל וחומר בצירופם יחד.

מורי ורבי פרופסור מייקל דלה רוקה הנחה את עבודת הדוקטור שלי באוניברסיטת ייל בשנת 2005. הייתה זו הפעם הראשונה, מאז יצאתי מק"ק בני ברק, שזכיתי ללמוד עם תלמיד חכם שאינו יכול לסיים שעה של לימוד משותף מבלי לקנח בשאלה טובה שראוי להמשיך ולחשוב עליה. היה לי עניין מסוים בשפינוזה עוד בטרם פגשתי את מייקל, אולם עולמה של ה'אתיקה' היה חסום בפניי, שכן לא הבנתי כיצד ניתן לשחזר במדויק את טיעוניה. בעקבות המפגש עם מייקל,

ואחר כך עם מורו שלו, דון גארט, למדתי את המלאכה הקשה, אך בה במידה מהנה, של שחזור טיעוני שפינוזה והערכתם. ידידי ועמיתי עדי אפעל-לאוטנשלגר, משה-דוד צ'צ'יק ומור שגב קראו חלקים ניכרים מכתב היה. הערותיהם, ביקורותיהם ועידודם שיפרו לאין ערוך חיבור זה.

בשלושים השנים האחרונות, שבהן עסקתי בשפינוזה, למדתי רבות בענייני שפינוזה ובעניינים סמוכים ממורי, עמיתי ותלמידי. יעמדו כולם על הברכה. ברצוני להודות בייחוד לדוד אופק, משה אידל, מאיר בוזגלו, ג'סטין בלדין, ג'ון ברנדאו, יהונתן גארב, דון גארט, עמיהוד גלעד, דן גרבר, זאק גרטנברג, קרולינה הובנר, פינה טוטארו, ג'סון יונובר, יורם יעקובסון ז"ל, מעוז כהנא, ליה לוי, מוגנס לרקה, ג'ון מוריסון, אריה מלמד, סם ניולנדס, נועה צאודרה, אליסון פיטרמן, קלייר קרליל, ג'ון קארירו, דניס קמבושניר, יוסף קפלן, אברימי רוט, אלחנן ריינר, רמי ריינר, נועה שיין וענת שכטמן.

עם עודד שכטר, מורי ורעי מימי חורפינו בק"ק בני ברק, אני מנהל שיחות בענייני 'ר' ברוך הספרדי' מאז עמדתי על דעתי (בין ששיחות אלה מגיעות לכדי ביטוי בפה, ובין שהן נותרות בתחומי גולגולתי). כמוהו אף עם זוגתי, בחירת לבי, נטע שטהל, שנדונה לשאת עמי בעולם הזה את העמל והחדווה שבפירוק קושיה טובה. ילדינו יהונתן-משה, עלמה-אווה ודניאל-יעקב הסכינו עם החיים תחת קורת גג אחת עם רוחו (ושמא: רוחותיו?) של שפינוזה, מתוך הבנה, טוב לב, ועם יותר משמינית של חיוך.

על כולם אומר: 'שלי ושלכם – שלה(ם) הוא'.

שער ראשון
ימי חייו של שפינוזה

פרק ראשון

הקהילה היהודית באמסטרדם וילדותו של שפינוזה

ברוך בִּנְטוֹ בנדיקטוס דה־שפינוזה נולד באמסטרדם ביום רביעי, 24 בנובמבר 1632, י"א בכסלו ה'שצ"ג, שבועיים בדיוק לפני נר ראשון של חנוכה. הרך הנולד נקרא על שם אבי אמו, ברוך סניור. כל חייו של שפינוזה עברו עליו בתוך הרפובליקה ההולנדית, ומעולם לא יצא את תחומיה.

יהודים־אנוסים פורטוגזים הגיעו לראשונה לרפובליקה ההולנדית ב־1592 או 1593. חמש שנים קודם לכן, ב־1587, העניקו הפרובינציות של זילנד (Zeeland), בצידה הדרום־מערבי של הרפובליקה ההולנדית, רשות ל־בני האומה היהודית־פורטוגזית¹ להתיישב במקום. זמן מה אחר כך הורשו היהודים הפורטוגזים להתיישב גם בפרובינציות הצפוניות של הולנד, וב־1620 כבר נמנו כמאתיים משפחות של יהודים פורטוגזים באמסטרדם.²

תופעת האנוסים, או 'הנוצרים החדשים' כפי שכונו בזמנם, החלה בספרד בעקבות פרעות קנ"א (1391), שבהן נרצחו אלפי יהודים, וכמאה וחמישים אלף מהם אולצו להתנצר, בעקבות הסתה של מטיפים נוצרים. השלטונות המקומיים התנגדו לפרעות, אולם בחלוף הפרעות לא הורשו האנוסים לחזור ליהדותם, וכך נוצרה התופעה של יהודים מומרים, שרבים מהם שמרו בסתר על מנהגים יהודיים, שעה שכלפי חוץ התנהגו כנוצרים. ב־1479 הורו מלכי ספרד, פרדיננד ואיזבלה, על ייסוד האינקוויזיציה הספרדית, אשר חלק ניכר מפעילותה עסק במעקב אחר ה'נוצרים החדשים', וב־1492 הם ציוו על גירוש כלל היהודים מספרד. אלו מבין היהודים שנותרו בספרד התנצרו, אך רבים המשיכו לשמור בסתר על מאפיינים מסוימים של מנהג ומסורת יהודיים. חלק ניכר מן הגולים בגירוש ספרד היגר לפורטוגל, אולם שנתיים אחר כך החלו רדיפות יהודים גם שם. חלקם נמכרו לעבדות, ואחרים, נחטפו ילדיהם. בדצמבר 1496 הורה המלך הפורטוגזי עמנואל הראשון על גירוש היהודים מממלכתו, אולם מכיוון שחשש מהנזק הכלכלי שייגרם מגירוש היהודים, הודיע כי לפחות בשנים הקרובות יימנעו הרשויות מרדיפה ואפליה לרעה של אותם יהודים שיישארו בפורטוגל ויתנצרו. ואכן האינקוויזיציה בפורטוגל החלה לפעול רק בשנות השלושים של המאה השש עשרה.

חלק מן האנוסים, 'הנוצרים החדשים' בפורטוגל ובספרד, המשיכו לקיים קשרים עם בני משפחותיהם שגלו מחצי האי האיברי והתיישבו בצפון אפריקה, באימפריה העות'מנית, ובאותם חלקים של אירופה שבהם הורשו יהודים לגור. כתוצאה מכך הם פיתחו קשרי מסחר וכלכלה ענפים, וכאשר גברו רדיפות האנוסים בחצי האי האיברי, הם פנו לחפש מקלט בארצות אחרות. בשל קשריהם המסחריים וכוחם הכלכלי, היה ביכולתם להציע לא מעט לאותן ערים ומדינות שניאותו לקבלם.

הרפובליקה ההולנדית נוסדה ב־1581, כאשר הפרובינציות הצפוניות של ארצות השפלה מרדו בכתר הספרדי. בשנים שקדמו לכך הלכו והעמיקו המתחים בין הכתר הספרדי הקתולי ובין הפרובינציות הצפוניות, שבהן הצליחה הרפורמציה, בגרסתה הקלוויניסטית, לכבוש את מרב הלבבות. עוינותה של הרפובליקה ההולנדית לשליטים הקתולים בחצי האי האיברי, יחד עם הפוטנציאל הכלכלי של המהגרים הפורטוגזים־יהודים, וכן הערצת 'העברים הקדמונים' שהייתה נפוצה

בקרב הקלוויניסטים ההולנדים – כל אלה חברו יחדיו ואפשרו את הגירת האנוסים להולנד וייסוד הקהילה היהודית הספרדית-פורטוגזית במדינה זו. עם זאת, ראוי לציין כי הגירת האנוסים להולנד לא התקבלה ללא התנגדות, ודמויות בכירות בחיי הרוח והדת בהולנד, כגון הפילוסוף והתיאורטיקן הפוליטי הוגו גרוטיוס (Hugo Grotius) וכן התיאולוג ג'ברטוס וואטיוס (Gisbertus Voetius) – התנגדו לכך בחריפות.³

ראשוני היהודים האנוסים שהיגרו לאמסטרדם פעלו בהסננות ובוזירות רבה, תוך שהם משילים את חזותם הנוצרית ומתחברים מחדש אל דת אבותיהם. בתחילה לא התירו רשויות העיר למהגרים שזה מקרוב באו לכנות בית כנסת, והם נאלצו להתכנס לתפילה בשבתות ובחגים בבתי פרטיים. בתחילת המאה השבע עשרה ניתן ההיתר המיוחד, ובסביבות 1602 החלה בניית בית הכנסת הראשון באמסטרדם שנקרא 'בית יעקב', לכבודו של יעקב טיראדו (Tirado), מן הסוחרים העשירים שהשתקעו לראשונה בעיר.⁴ ואף שלא התקיימו מגבלות על אזורי המגורים בעיר, גרו רובם ככולם באותו אזור.

בסביבות 1608 נוסדה הקהילה השנייה בעיר והוקם בית הכנסת 'נווה שלום'. שש שנים אחר כך, ב־1614, רכשו שתי הקהילות במשותף קרקע מחוץ לעיר, ליד העיירה אודרקרק (Ouderkerk) שעל נהר האמסטל, שתשמש שדה קבורה לבני הקהילות. עד היום ניתן לבקר בבית קברות זה, שבו נקברו בין השאר הוריו ובני משפחתו של שפינוזה, ולחזות במצבות המרשימות המעוטרות בסמלים דתיים, יהודיים ונוצריים כאחד.

בתוך זמן קצר החלו הקהילות החדשות לפתח מוסדות תמיכה וחסד: חברת 'ביקור חולים', 'חברא קדישא', חברת 'חונן דלים' לתמיכה באביונים, וחברה לתמיכה ביתומות בנות 'האומה הספרדית-פורטוגזית', שנוקקו לנדוניה לצורך נישואיהן.⁵ מוסדות הקהילה החדשים נבנו בהתאם לדגם של קהילות מרכזיות אחרות של גולי ספרד, ובעיקר זה של קהילת ונציה, שראשיה סייעו למהגרים החדשים בעצה ובלמוד מחדש של אורח החיים היהודי. ב־1615 או 1616 אוחדו מסגרות החינוך של קהילות 'בית יעקב' ו'נווה שלום' למוסד אחד.

ב־1619 נוסדה קהילה שלישית, 'בית ישראל', כאשר רב קהילת 'בית יעקב', רבי יוסף פארדו (Pardo), פרש מקהילתו בעקבות מחלוקת והקים קהילה אשר הפכה במהרה לשנייה בגודלה.

עם הגירתם לאמסטרדם השתמשו הסוחרים בני הקהילה הספרדית-פורטוגזית ברשת הקשרים הענפה שעמדה לרשותם, הן בחצי האי האיברי והן בערי נמל מרכזיות שלחופי הים התיכון והים הצפוני: המבורג, אנטוורפן, לונדון, ליוורנו וונציה. במאה השבע עשרה התרחבו קשרי המסחר והגיעו לחופי מערב אפריקה ואף לחלקים מ'העולם החדש' באמריקה: ברזיל והאיים הקריביים (ב־1654 ייסדו בני הקהילה בית כנסת ב'אמסטרדם החדשה' הלוא היא ניו יורק של ימינו). מסקנדינביה ייבאו הסוחרים עץ גולמי; מפורטוגל יין, שמן זית, זיתים, תבלינים, מלח, סוכר, זהב וכסף גולמי ואבנים יקרות; ומאנגליה דגים. גם סחר עבדים היה חלק מאותה פעילות כלכלית ענפה.

ב־1639 התאחדו שלוש קהילות הפורטוגזים באמסטרדם וכך נוסדה הקהילה המאוחדת 'תלמוד תורה'. בראש הקהילה ניצב 'המעמד' – מוסד שכלל שישה פרנסים וגבאי, ומדי ערב ראש השנה וערב שבת הגדול נבחרו שלושה חברים חדשים לכהן בו למשך שנה בדיוק. חברי המעמד הם אלו שבחרו את מחליפיהם מבין עשירי הקהילה. תקנות הקהילה קבעו כי 'בידי המעמד הסמכות העליונה על כולם'.⁶ המעמד תיקן תקנות, מינה את החכמים והמנהיגות הרבנית של הקהילה, הטיל מיסים, קבע חרמות, וארגן את הסדר החברתי בקהילה. עמדה לו הסמכות לצנזר ספרים, ועל בני הקהילה נאסר להדפיס ספרים ללא רשותו. החכמים שימשו כסמכות דתית ורוחנית אולם הם היו כפופים לחלוטין לסמכות המעמד, וייעצו לו בענייני דת. המעמד אף ייצג את הקהילה בפני רשויות העיר והמדינה.

במהלך המאה השבע עשרה נוסדה באמסטרדם, לצד הקהילה הספרדית-פורטוגזית, קהילה יהודית אשכנזית, ולאחר מכן גם קהילה של יוצאי פולין. אולם קהילות אלו היו חלשות לאין ערוך לעומת הקהילה הפורטוגזית המבוססת, ומבחינה כלכלית היו סמוכות על שולחנה. הקהילה הספרדית-פורטוגזית הקפידה לתחום את הגבול בינה לבין הקהילות האשכנזיות, ובחלקה השני של המאה השבע עשרה אף נקבעו תקנות שאסרו על בני הקהילה ובנותיה להתחתן עם האשכנזים. מי שעבר על האיסור גורש מהקהילה.⁷

לצד הפריחה הכלכלית, נוצרו באמסטרדם בתי דפוס עבריים שסיפקו לא רק את צורכי הקהילה המקומית אלא גם את אלו של קהילות יהודיות אחרות ברחבי אירופה. בתוך זמן לא רב הפכה אמסטרדם למרכז הבולט של הדפוס העברי והמונח 'דפוס אמסטרדם'